

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.5>

УДК 332.122 : 338.43

М. М. Тимошенко,

д. е. н., професор кафедри економіки НУБіП, директор,

Житомирський агротехнічний фаховий коледж

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5056-8200>

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

M. Tymoshenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics of

NUBiP, Director, Zhytomyr Agricultural Technical College

THE ECONOMIC MECHANISM OF THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

У статті розглянуто специфіку функціонування економічного механізму реалізації політики розвитку сільських територій в Україні. Визначено необхідність забезпечення сталого розвитку сільських територій як важливого фактору національної економічної безпеки. Проаналізовано основні компоненти економічного механізму, такі як фінансове забезпечення, податкові інструменти, цільові програми державної підтримки та інвестиційна діяльність. Розглянуто роль місцевих громад та підприємницьких ініціатив у реалізації політики соціально-економічного

розвитку. Визначено функціональні моделі інтеграції державно-приватного партнерства для підвищення ефективності використання наявних фінансових ресурсів. Доведено важливість формування сприятливого інвестиційного клімату та розвитку інфраструктури як ключових умов для успішної реалізації політики розвитку сільських територій. Визначено підходи щодо вдосконалення державної політики та стратегій, спрямованих на підвищення соціально-економічного рівня сільських територій України.

The purpose of the article is to study the economic mechanism of the implementation of the policy of development of rural areas in order to determine effective approaches to ensure the sustainable development of the village. The relevance of the study is determined by the importance of the development of rural areas for ensuring food security, preserving the demographic balance and general promotion of the socio-economic growth of the country. The research methodology includes a comprehensive approach combining quantitative and qualitative methods of analysis. In particular, the method of statistical analysis, expert evaluations and the method of comparison were used. Statistical analysis helped to reveal the main trends and patterns, and expert evaluations provided an opportunity to explore the opinions of leading experts in the field of sustainable development. The comparison method was used to analyze different approaches to the implementation of rural development policy both in Ukraine and abroad. The results of the study showed that an effective economic mechanism for the implementation of the rural development policy should include a set of financial and tax instruments aimed at stimulating investments and supporting entrepreneurship. In particular, it was found that the most effective tools are such as preferential taxation for agricultural enterprises, state subsidies and grants, as well as the creation of special economic zones for the development of rural areas. The study also highlighted the importance of infrastructure development and ensuring access to modern technologies as key factors in successful policy implementation. The practical value of the article lies in the development of

recommendations for improving the state policy for the development of rural areas. The models and tools proposed in the study can be used by the executive authorities to improve the efficiency of the use of financial resources and stimulate investments in rural areas. The implementation of these recommendations will contribute to the formation of favorable conditions for the development of the agricultural sector, raising the standard of living of the population in rural areas and ensuring sustainable economic growth.

Ключові слова: *сталий розвиток, сільські території, державне регулювання, цільові державні програми, економічний механізм.*

Keywords: *sustainable development, rural areas, state regulation, targeted state programs, economic mechanism.*

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій є однією з ключових умов забезпечення стійкого економічного зростання та соціальної стабільності країни. В умовах сучасної економічної ситуації, сільські території стикаються з численними проблемами, такими як демографічна криза, недостатній рівень розвитку інфраструктури, низький рівень інвестицій, відсутність ефективної державної підтримки тощо. При цьому реформа бюджетної децентралізації не вирішила проблему відтоку населення до міст, старіння сільського населення та недостатнього рівня освіти, що призводять до зниження економічної активності та посилення соціальних проблем на селі. В таких умовах виникає необхідність розробки ефективного економічного механізму реалізації політики розвитку сільських територій, який дозволив би забезпечити стійке зростання та підвищити рівень життя населення.

При цьому основною організаційною проблемою виступає відсутність комплексного підходу до розвитку сільських територій, що базується на ефективному використанні фінансових, податкових та інвестиційних інструментів. Наявні механізми фінансування проектів соціально-

економічного розвитку часто не враховують специфіку сільських територій, що призводить до неефективного використання ресурсів та низької результативності державних програм підтримки. Крім того, значна частина сільських територій має обмежений доступ до сучасних технологій та інфраструктури, що суттєво ускладнює реалізацію приватних інноваційних проектів та знижує конкурентоспроможність аграрного сектору.

Економічний механізм реалізації політики розвитку сільських територій повинен включати заходи, спрямовані на стимулювання інвестицій, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури тощо. Важливим аспектом при цьому є також підвищення ефективності державного управління, що передбачає вдосконалення системи планування та контролю за реалізацією цільових програм розвитку села, а також залучення територіальних громад до процесу прийняття рішень.

З іншого боку важливою проблемою є недостатнє залучення приватного сектору до процесу розвитку сільських територій. Зокрема, відсутність стимулів для інвесторів та підприємців призводить до низької економічної активності та обмежених можливостей для створення нових робочих місць. Це вимагає розробки механізмів, які б сприяли залученню приватного капіталу та підвищенню інвестиційної привабливості сільських територій

Загалом, потреба в ефективній реалізації політики розвитку сільських територій визначає актуальність дослідження підходів щодо забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності у сільських регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження специфіки функціонування економічного механізму розвитку сільських територій охоплює широке коло наукових праць, присвячених різним аспектам даної проблематики.

Одним із ключових напрямків досліджень в даний час виступає аналіз ролі державної політики у розвитку сільських територій. При цьому у роботі А. Г. Застрожнікова наголошується на необхідності формування ефективних

фінансових інструментів та механізмів підтримки, які б відповідали потребам сільського населення та враховували специфіку аграрного сектору. Також автор підкреслює важливість державних субсидій, пільгових кредитів та податкових пільг для стимулювання економічної активності у сільських регіонах [3].

Інший важливий аспект даної проблематики стосується питання розвитку інфраструктури як ключового чинника економічного зростання сільських територій. Так, у роботі М. І. Стегней наголошується на необхідності інвестування у транспортну та соціальну інфраструктуру села. Стверджується, що без належного розвитку інфраструктури неможливо досягти стійкого економічного зростання та підвищення якості життя у сільських регіонах [6].

Також важливою проблемою є інтеграція сучасних підходів до соціально-економічного розвитку села, що розкривається у працях Т. О. Шматковської. Автором визначено, що інтенсифікація сільського ринку праці здатна підвищити продуктивність праці та ефективність використання наявних ресурсів суб'єктами господарювання. При цьому акцентується увага на необхідності державної підтримки розвитку сільського ринку праці в Україні [7; 8].

Крім того, дослідження проблем забезпечення соціальної справедливості та рівності у розвитку сільських територій розкривається у дослідженнях М. І. Дзядулича, який визначив важливість забезпечення рівного доступу до освіти, медицини та інших соціальних послуг для сільського населення. У роботі стверджується, що соціальна підтримка є невід'ємною частиною стратегії розвитку сільських територій та сприяє зниженню соціальної нерівності [1; 2].

Загалом бачимо, що існуючі напрацювання у сфері розвитку сільських територій охоплює комплекс завдань, включаючи вивчення взаємодії між державними органами, місцевими громадами та приватним сектором. При

цьому існує необхідність продовження даних досліджень для пошуку шляхів забезпечення стійкого економічного зростання у сільських регіонах України.

Таким чином, наукова література з теми економічного механізму реалізації політики розвитку сільських територій надає ґрунтовний аналіз різних аспектів цього питання та пропонує численні шляхи вирішення існуючих проблем. Використання цих досліджень у практичній діяльності може значно підвищити ефективність реалізації політики розвитку та сприяти стійкому економічному зростанню сільських територій.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економічного механізму реалізації політики розвитку сільських територій для визначення ефективних підходів щодо забезпечення сталого розвитку села.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний механізм реалізації політики розвитку сільських територій є складним і багатогранним процесом, який потребує безумовного врахування сукупності різних факторів та застосування широкого спектру специфічних інструментів регулювання. В воєнних умовах економічної дестабілізації, коли аграрний сектор є одним з ключових елементів економіки України, розробка ефективної стратегії розвитку сільських територій набуває особливого значення. При цьому необхідно відзначити, що ефективний економічний механізм включає в себе не лише фінансові, але й податкові, інвестиційні та інституційні регуляторні інструменти. Зрозуміло, що фінансові інструменти, такі як державні цільові субсидії, гранти та пільгові кредити, є основними засобами підтримки аграрних підприємств та розвитку інфраструктури на сільських територіях. Ці інструменти дозволяють зменшити фінансовий тиск на сільськогосподарських виробників та стимулюють інвестиції у нові проекти розвитку. Водночас пільгове кредитування агросектору є особливо важливим в даний час, оскільки дозволяє малим та середнім підприємствам отримати доступ до необхідних фінансових ресурсів на вигідних умовах. У свою чергу, податки, що надходять до бюджетів територіальних громад від діяльності

агровиробників є основою фінансування заходів соціально-економічного спрямування

В той же час фіскальний інструментарій відіграє не менш важливу роль у розвитку сільських територій, оскільки скорочення податкового навантаження на аграрні підприємства сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності та залученню інвестицій. Одним з ефективних заходів підтримки в даному аспекті є введення податкових пільг для підприємств, що працюють у сільській місцевості. Це дозволяє знизити витрати виробництва та підвищити загальну рентабельність агросектору. Водночас, податкові інструменти можуть бути спрямовані на стимулювання інновацій та впровадження нових технологій у виробництво. Прикладом цього є податкові кредити на інвестиції в оновлення обладнання та технології, що призвели до підвищення продуктивності праці та ефективності використання ресурсів крупними агрохолдингам України, які у попередні роки були традиційними учасниками цільових державних програм підтримки агросектору. Особливого значення таке стимулювання має для забезпечення регулярних надходжень до місцевих бюджетів сільських територіальних громад, адже після початку війни обсяг даних надходжень суттєво скоротився, внаслідок чого зменшилося і фінансування соціально-економічної сфери на селі (рис. 1).

Важливого значення набуває також інвестиційний інструментарій, що є ключовим елементом економічного механізму розвитку сільських територій. Як відомо, залучення приватних інвестицій виступає важливою умовою стійкого економічного зростання. Для цього необхідно сформувати сприятливий інвестиційний клімат на засадах забезпечення стабільності та передбачуваності державної економічної політики та гарантій захисту прав інвесторів. Як показує практика Польщі та Словаччини найкращим підходом щодо стимулювання залучення інвестицій у сільські регіони є створення спеціальних економічних зон, які можуть надавати інвесторам додаткові пільги та преференції, що стимулює розвиток бізнесу та створення нових

робочих місць і таким чином впливає на прискорення соціально-економічного розвитку села загалом [4].

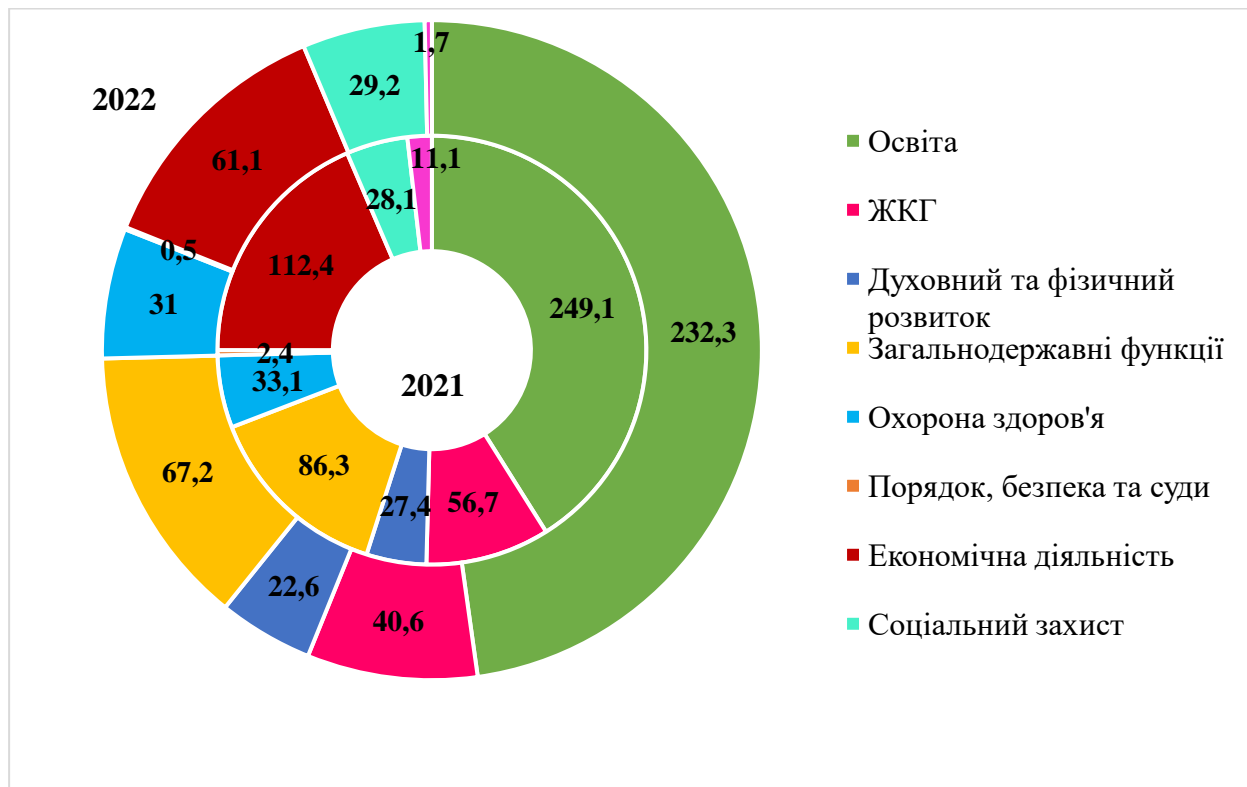

Рис. 1. Структура видатків бюджетів територіальних громад у 2021–2022 рр., млрд грн

Джерело: [5].

Крім того, як уже зазначалося, важливого значення в процесі формування механізму сталого розвитку набуває організаційно-інституційне забезпечення його функціонування. Воно реалізується шляхом застосування спеціалізованого інструментарію, що включає в себе заходи, спрямовані на вдосконалення системи державного управління та загального підвищення ефективності реалізації політики регіонального розвитку. При цьому важливим аспектом є формування ефективної системи планування та контролю за виконанням даних програм, що потребує розробки довгострокових стратегій та планів дій, які враховують специфіку та потреби сільських територій. Тому важливо забезпечити належний рівень

функціональної координації дій між різними рівнями влади для залучення місцевих громад до процесу прийняття рішень у сфері реалізації програм соціально-економічного розвитку. Активна участь територіальних громад у розробці та реалізації таких дозволяє врахувати їхні потреби та інтереси, що підвищує кінцеву ефективність реалізованих заходів.

Варто зазначити, що найбільш «вузьким» місцем у реалізації програм розвитку села уже тривалий час виступає недостатній рівень розбудови інфраструктури, який є одним з ключових факторів успішного залучення інвестицій та функціонування малого і середнього бізнесу на сільських територіях. При цьому загальна недостатня розвиненість транспортної, комунікаційної та соціальної інфраструктури суттєво ускладнює економічну активність у сільській місцевості. Тому варто враховувати, що інвестиції у розвиток інфраструктури дозволяють підвищити доступність ринків збуту та поліпшити якість життя населення. Особливу увагу також слід приділити розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які відкривають нові можливості для сільських підприємців та дозволяють їм ефективно конкурувати на ринку. Це обумовлюється загальним зростанням технологічності обслуговування клієнтів та економічної взаємодії в сучасному бізнес-середовищі.

Водночас не варто залишати поза увагою соціальну складову, що виступає важливим елементом економічного механізму розвитку села. Так, підвищення рівня освіти, медичного обслуговування та соціального забезпечення сприяє збереженню та розвитку людського капіталу, що і є основою економічного зростання. Тому в процесі формування механізму розвитку важливо забезпечити рівний доступ до якісної освіти та медицини для всіх жителів сільської місцевості. З іншого боку, досягнення даної мети дозволить зменшити соціальну нерівність та сформувати умови для розвитку потенціалу сільського населення.

Необхідно зазначити, що в даний час практична реалізація політики розвитку сільських територій неможлива без супутнього розвитку інновацій

та впровадження сучасних технологій в аграрний сектор. Це обумовлюється тим, що інновації дозволяють підвищити загальну продуктивність результативність функціонування аграрних підприємств. Тому у державних цільових програмах розвитку важливо забезпечити доступ сільських підприємств до сучасних технологій та створити сприятливі умови для впровадження інновацій. В практичному аспекті це може бути реалізовано уже перевіреним шляхом надання податкових пільг та цільового фінансування на інноваційні проекти, а також передбачати створення технопарків та інноваційних кластерів у сільських районах.

Таким чином, економічний механізм розвитку сільських територій є багатокомпонентним за своєю структурою та передбачає наявність функціональних, інституційних та техніко-економічних складових (рис. 2).

Рис. 2. Економічний механізм політики розвитку сільських територій

Джерело: побудовано автором.

Перевага такого економічного механізму полягає у комплексному та системному підході до вирішення проблем розвитку сільських територій.

Зокрема, він забезпечує ефективне регулювання економічної та соціальної діяльності територіальних громад, що сприяє стійкому розвитку та підвищенню якості життя населення. При цьому інституційно-регуляторні важелі управління забезпечують формування стабільного та передбачуваного середовища для реалізації політики регіонального розвитку. Відповідно, поєднання різних інструментів та важелів управління дозволяє швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та реагувати на нові виклики, що й забезпечує стійкість та адаптивність економічного механізму в умовах економічної нестабільності.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що економічний механізм реалізації політики розвитку сільських територій включає в себе комплекс заходів та інструментів, спрямованих на стимулювання економічної активності бізнесу та цільові державні програми підтримки. Ефективна реалізація цієї політики вимагає координації зусиль державних органів, територіальних громад та приватного сектору. Лише за умови продуктивної взаємодії та функціональної співпраці між усіма учасниками процесу можна досягти стійкого економічного зростання та підвищення рівня життя на сільських територіях.

При цьому економічний механізм забезпечення цього розвитку повинен бути гнучким та адаптивним, здатним реагувати на зміни в економічному та соціальному середовищі. Для його успішного функціонування важливо забезпечити моніторинг та оцінку ефективності реалізованих заходів, що дозволить вчасно вносити корективи та підвищувати результативність програм регіонального розвитку. У підсумку, реалізація політики розвитку сільських територій має на меті формування сприятливих умов для успішного функціонування аграрного сектору, підвищення якості життя населення та забезпечення стійкого економічного зростання.

Література

1. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Концептуальні засади формування зайнятості сільського населення України. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 25–30.
2. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Формування економічної активності сільського населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9>.
3. Застрожніков А. Г., Застрожнікова І. В. Державна підтримка інфраструктури села, як передумова сталого розвитку сільського господарства країни. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 1. С. 148–152.
4. Ключник А. В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія. Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.
5. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення 10.05.2024).
6. Стегней М. І. Стратегічні важелі та орієнтири екологічно сталого розвитку сільських територій. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 6. С. 316–321.
7. Шматковська Т. О. Тенденції розвитку соціально-демографічних процесів у сільській місцевості Волині та визначення їх взаємозв'язку. *Статистика України*. 2007. № 2(37). С. 50–56.
8. Шматковська Т. О. Функціонування ринку праці в контексті соціального розвитку сільських територій. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : економічні науки*. 2007. № 55. С. 86–92.

References

1. Dziamulych, M. I., & Maksymiak, S. V. (2023), “Conceptual principles of the formation of employment of the rural population of Ukraine”, *Galytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 84(5), pp. 25–30.
2. Dziamulych, M. I., & Maksymiak, S. V. (2023), “Formation of economic activity of the rural population in Ukraine”, *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 47 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9>.
3. Zastrozhnikov, A. G., & Zastrozhnikova, I. V. (2016), “State support for rural infrastructure as a prerequisite for the sustainable development of the country's agriculture”, *Zbirnyk naukovykh prats Tavrijskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol.1, pp. 148–152.
4. Kliuchnyk, A. V. (2011), *Formuvannia ta rozvytok ekonomichnogo potentsialu silskykh terytorii Ukrainy* [Formation and development of the economic potential of rural areas of Ukraine], Design and printing, Mykolaiv, Ukraine.
5. Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine (2024), Available at: <https://decentralization.gov.ua> (accessed 10 May 2024).
6. Stehnei, M. I. (2014), “Strategic levers and guidelines for ecologically sustainable development of rural areas”, *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 6, pp. 316-321.
7. Shmatkovska, T. O. (2007), “Trends in the development of socio-demographic processes in rural areas of Volyn and determination of their relationship”, *Statystyka Ukrainy*, vol. 2(37), pp. 50–56.
8. Shmatkovska, T. O. (2007), “Functioning of the labor market in the context of social development of rural areas”, *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva : ekonomichni nauky*, vol. 55, pp. 86–92.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.